

УДК 330.322:330.341.1:330.4

ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**Чумак О.В.
Черномаз К.Г.***Запорізький національний технічний університет*

Стаття присвячена розробці теоретичної моделі інвестиційно-інноваційного розвитку національної економіки. На основі глибокого аналізу особливостей інноваційної діяльності вітчизняної промисловості були виявлені проблеми ефективного державного регулювання інвестиційно-інноваційної сфери економіки, нерівномірність інноваційної активності підприємств України. Визначені фактори, які гальмують інноваційну діяльність в країні і причини поганого інвестиційного клімату. Досліджені інвестиційні потоки і походження іноземного капіталу в Україну. Розглянуті особливості американської, фінської, китайської та японської інвестиційно-інноваційних моделей господарювання. На основі вивченого досвіду закордонних країн запропоновано національну модель інвестиційно-інноваційного економічного росту України. Рекомендовано систему заходів державної політики щодо практичного впровадження даної моделі в реальне життя. Наголошено, що лише за умови посилення державного регулювання інноваційної діяльності, виваженої інвестиційної політики, технологічного переоснащення і розвитку наукоємних галузей виробництва Україна зможе досягти стабільних темпів економічного зростання та стати повноправним членом Європейського співтовариства.

Ключові слова: інвестиції, інновації, технопарки, технології, науково-технічний потенціал, конкурентоспроможність, модернізація, національна модель інвестиційно-інноваційного економічного зростання

This article is devoted to theoretical model of national economy investment and innovation development. Based on a detailed analysis of national industry innovative activities specific features have been found out effective state regulation problems in the investment and innovation economy area and innovation activity irregularity of the enterprises in Ukraine. The factors which hold back the innovation activity in the country and the causes of a poor investment climate have been determined. The investment flows and the foreign capital origin in Ukraine have been investigated. The specific features of American, Finnish, Chinese and Japanese investment and innovation economic management model have been considered. On the basis of foreign countries experience the national model of investment and innovation

economic growth in Ukraine has been proposed. The system of arrangements of the governmental policy for this model practical implementation in real life was recommended. It's emphasized that Ukraine will be able to achieve stable rates in economic growth and to become the European Community's full member provided the further state regulation of innovation activity, balanced investment policy, technological re-equipment and development of industries using scientific achievements.

Key words: investments, innovations, industrial parks, technologies, scientific and technical potential, competitiveness, modernization, national model of investment and innovation economic growth

Актуальність проблеми. Реалізація моделі сталого економічного зростання та забезпечення глобальної конкурентоспроможності національної економіки є запорукою економічного розвитку та підвищення добробуту населення. Все більш актуальним є вирішення питання відтворення національного інвестиційно-інноваційного потенціалу на теоретичному і практичному рівні. Вкрай необхідним є проведення дослідження та аналізу сутності, особливостей та основних етапів становлення інвестиційно-інноваційної моделі економічного зростання країни [1, с.8].

Аналіз останніх наукових досліджень. Окремі аспекти щодо активізації інвестиційно-інноваційних процесів в Україні досліджені сучасними вітчизняними економістами. Цим науковим проблемам присвячені праці О. Амоші, Ю. Бажала, В. Базилевича, Л. Безчасного, І. Бланка, З. Варналія, О. Власюка, А. Гальчинського, А. Гриценка, В. Гейця, Б. Губського, А. Задої, Б. Кваснюка, Т. Ковальчука, М. Крупки, П. Єщенка, І. Лукінова, В. Мандибури, В. Савчука А. Чухна, М. Чумаченка, Ю. Пахомова, А. Пересади та інших вчених. Ці роботи є значним внеском у розвиток економічної теорії.

У той же час, в сучасній українській економічній літературі практично відсутні роботи, в яких би досліджувалися інвестиційно-інноваційні відносини як інтегрована система економічного моделювання, орієнтована на постіндустріальні параметри, критерії та детермінанти. Крім того, вимагає теоретичної і практичної розробленості національна модель інвестиційно-інноваційного розвитку економіки країни [2, с.3].

Метою роботи є розробка теоретико-методологічної моделі інвестиційно-інноваційного розвитку національної економіки країни на основі аналізу тенденції розвитку інвестиційно-інноваційної сфери в Україні та світі.

Викладення основного матеріалу дослідження. У сучасному світі інноваційна діяльність є одним із найважливіших факторів економічного розвитку. Так у високорозвинених країнах до 90% приросту ВВП забезпечується за рахунок впровадження нових технологій. Вирішальне значення у цих процесах відіграє ефективна державна політика.

Проте жодне інноваційне нововведення не може бути реалізовано без належного фінансування. Саме інвестиції надають інноваційній діяльності необхідні фінансові, матеріальні та нематеріальні ресурси. Тому сьогодні надзвичайно актуальним є питання активізації інвестування інновацій, що є ефективним способом підвищення конкурентоспроможності та забезпечення стійкого економічного зростання. В цьому контексті необхідно підкреслити, що в Україні проголошено курс на підтримку й розвиток інноваційної діяльності.

Конкретизування та детальніший розгляд проблем інвестиційно-інноваційної сфери допоможуть розробити рекомендації щодо ефективного розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності.

На сьогоднішній день найбільшу увагу привертають такі проблеми інвестиційно-інноваційного аспекту як відсутність ефективного державного регулювання, нестача джерел фінансової підтримки інноваційної сфери, а також незначна кількість осіб, які бажають вводити інновації у своєму бізнесі.

Що стосується проблеми ефективного державного регулювання, то вона підтверджується матеріалами Всесвітнього економічного форуму, за якими Україна посідає 89 місце із 134 країн у глобальному індексі конкурентоспроможності. Це свідчить про перехідний стан країни між стадією, на якій економічне зростання залежить від основних факторів виробництва (некваліфікованої робочої сили та природних ресурсів), та стадією, на якій економічне зростання збільшується з підвищенням ефективності виробництва (розвитку ринку товарів і оснащеності новими технологіями) [3,с.21].

За ранжуванням країн на основі використання індикаторів Європейського інноваційного табло (рушійні сили інновацій, створення нових знань, інновації та підприємництво, індикатори застосування інновацій, інтелектуальна власність) Україна знаходиться в останній за рівнем інновативності четвертій групі – «країни, що рухаються навздогін» зі значен-

ням індексу 0,23. У порівнянні з іншими країнами ЄС відставання України становить: від «країн-лідерів» - приблизно у 3 рази (Швеція – 0,68), від «країн-послідовників» - в 2 рази (Великобританія – 0,48), від країн «помірні інноватори» - 1,6 рази (Норвегія – 0,35) [4].

Проблемою інвестиційно-інноваційного розвитку також є відсутність джерел фінансової підтримки даної сфери економіки. Так у нашій країні основними інвесторами виступають: держава (2008р.-2,8%; 2009р.-1,61%, 2010р.-1,1%, 2011р.-1,4%, 2012р.-1,19%), іноземні кошти (2008р.-0,9%; 2009р.-19%, 2010р.-30%, 2011р.-23,5%, 2012р.-28,5%) та власні кошти підприємств (2008р.-60,6%; 2009р.-65%, 2010р.-59,3%, 2011р.-61%, 2012р.-64,3%), інші джерела (2008р.-35,7%; 2009р.-14,4%, 2010р.-9,6%, 2011р.-14,1%, 2012р.-6,01%) [5,с.35].

На сьогоднішній день спостерігається позитивна динаміка залучення коштів держави в інвестиційно-інноваційну сферу (за останні роки фінансування інноваційної діяльності державою зросло), проте розмір державних інвестицій залишається мізерним. Стосовно фінансування інноваційної діяльності в промисловості, то в цьому випадку основними інвесторами є самі власники даних підприємств. Так за рахунок власних коштів нововведення здійснюють майже 80% вітчизняних підприємств.

Критичним чинником відтворювального процесу української економіки є їх технічний стан. Ступінь зношеності основних засобів невпинно зростає, досягнувши 74,9% у 2010р. Низький рівень наукоємності вітчизняного виробництва визначається не тільки дефіцитом грошей або браком стимулів і пільг. Фундаментальне значення має структура економіки. В українській економіці домінують низькотехнологічні галузі виробництва, які природно відносяться до малонаукоємних галузей. Майже 95% вітчизняної продукції належить до виробництва 3-го та 4-го технологічних укладів (гірнична металургія, залізничний транспорт, багатотоннажна неорганічна хімія та ін). Зростання ВВП за рахунок введення нових технологій в Україні оцінюється всього у 0,7-1% [6].

Наведена нижче діаграма відображає інноваційно-активні підприємства за видами економічної діяльності (рис. 1.).

З даної діаграми можна побачити нерівномірність співвідношення різних галузей промисловості. Так в Україні найбільш краще розвинені інноваційно-активні підприємства машинобудування (33%), з незначним

відставанням харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів (26%), найгірше - виробництво та розподілення електроенергії, газу і води (1%), виробництво деревини та виробів з дерева (2%), виробництво коксу та продуктів нафтопереробки (2%) .

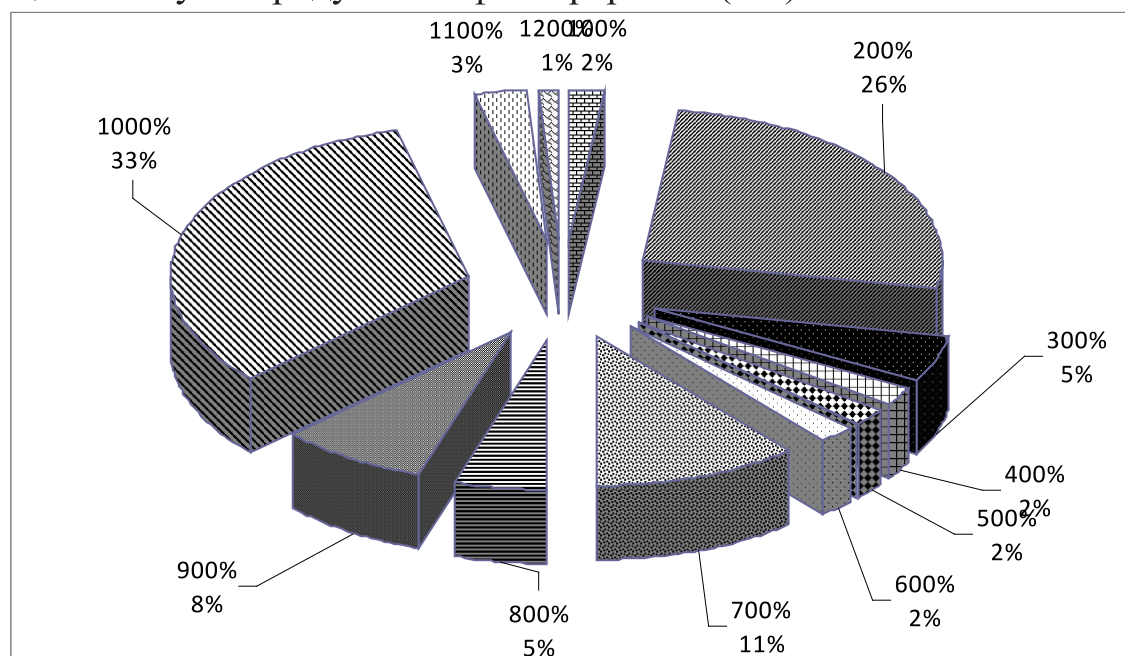

Рис. 1. Структура інноваційно - активних підприємств за видами економічної діяльності, 2012 рік %

1 - добувна промисловість; 2 - харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів; 3 - легка промисловість; 4 - виробництво деревини та виробів з дерева; 5 - целюлозно-паперова промисловість, видавнича справа; 6 - виробництво коксу та продуктів нафтопереробки; 7 - хімічна та нафтохімічна промисловість; 8 - виробництво інших неметалевих мінеральних виробів; 9 - металургія та оброблення металу; 10 - машинобудування; 11 - інше виробництво, не віднесене до інших груп; 12 - виробництво та розподілення електроенергії, газу і води. Проведене дослідження інноваційної активності підприємств України показало значущість факторів гальмування інноваційної діяльності оцінюється (89% обстежених), відсутність коштів у замовника (54%), високі кредитні ставки банківських установ (44%), значні витрати, що пов'язані з нововведеннями (39%), недосконалість законодавчої бази в податковій сфері (37%), труднощі з сировиною (32%) [7, с.19].

Враховуючи те, що в Україні, яка до того ж має найнижчий рівень ВВП на одну особу, щорічні витрати з бюджету на науку та інноваційну діяльність становлять не більше 1,2 % від ВВП. У цьому контексті слід підкреслити, що у високорозвинених країнах світу цей показник складає не менше 3,5% від ВВП [8].

Слід наголосити, що залучення іноземного капіталу за останні роки стало надзвичайно вагомим фінансовим джерелом інноваційної діяльності. З кожним роком в Україну все більше йде потік інвестицій з закордону : в 1996 році - 896,9 млн. дол. США, 1999р. - 2810,7 млн. дол. США, 2003р. - 5471,8 млн. дол. США, 2007 р. – 29542,7 млн. дол. США, 2008р. - 35616,4 млн. дол. США, 2009р. - 40053,0 млн. дол. США, 2010р.

- 44708,0 млн. дол. США, 2011р. – 463,7млн. дол. США, 2012р. -2043,9 млн. дол. США. Після світової економічної кризи розвинуті країни переглянули свої інвестиційні потоки та сконцентрували свою увагу на інвестуванні країн, що розвиваються, такою країною є і Україна [9].

Проте існує чимало причин, через які іноземні фірми не поспішають вкладати кошти в Україну. Серед них насамперед виділяють: часті зміни правил гри на ринку, які обумовлені нестабільністю, недосконалістю й невизначеністю законодавства та державної політики ; труднощі з одержанням певної інформації, необхідної інвесторам для організації бізнесу в Україні ; невідповідність між рівнем інвестиційних ризиків прибутковості інвестицій; надмірний для легального бізнесу фіскальний тиск; «тінізація» економіки та інші.

Але пріоритетність нашої країнами для іноземного капіталу вбачається у вигідному економіко-географічному положенні, наявності дешевої робочої сили, джерел корисних копалин [10, с.50].

Беззмінним лідером інвестування в Україну є офшорна зона підвищеної репутабельності Кіпр (9914,6 млн. дол. США), також чималі інвестиції в нашу державу вкладає Німеччина (7076,9 млн. дол. США), Нідерланди (4707,8 млн. дол. США) та інші.

Разом з тим необхідно наголосити, інвестиції Кіпру, Віргінських островів мають двояке значення. З одного боку інвестиції це – завжди добре, але з іншого - в більшості випадків капітал, що поступає з цих країн, має сумнівне походження, а цілі переслідувані групами інвесторів невизначені. [11,с.2].

Слід також зазначити, що Україна потребує прямих інвестицій, а не портфельних, які в основному інвестують іноземці в нашу країну. Їхнє співвідношення можна інтерпретувати як 1:3.

Однією з фундаментальних проблем інвестиційно-інноваційного розвитку є відсутність людей, які бажають вводити інновації у своїй діяльності.

Сьогодні Україна мало представлена у світовому науково-технологічному співробітництві та задовольняється роллю споживача науково-технологічних досягнень, що вироблені закордоном. Проте попит та витрати на імпорт технологій незначні. Причинами цьому є відсутність стимулів, зацікавленості в українських підприємців та осіб, що займа-

ються науковими розробками.

Особливо актуальним кроком за таких умов є оптимізація державної політики щодо створення стимулів для всіх суб'єктів інноваційного процесу. Провідну роль при цьому покликана відіграти державна податкова політика.

Так, наприклад, у Сінгапурі, який є інноваційним лідером свого регіону, законодавством встановлено податкову знижку в розмірі понад 100%, тобто підприємство - інноватор має можливість вирахувати з податку на прибуток суму, що перевищує його витрати на інноваційну діяльність.

На жаль, в Україні сьогодні податкова система виступає далеко не стимулятором, а одним з найбільш гальмівних механізмів інвестиційного та інноваційного розвитку та є загрозою конкурентоспроможності української економіки. Дані висновки ґрунтуються на тому, що за обтяжливістю для ведення бізнесу українська податкова система посідає 177-ме місце серед 178 країн [12, с.42].

Ці проблеми потребують негайного вирішення. При цьому пріоритетними завданнями повинні бути: посилення державного регулювання у сфері капітального інвестування; інвестиції в інфраструктуру освіти; збалансованість між інноваційними нововведеннями та належним фінансуванням; державний захист прав авторів науково-технічної продукції; створення банків розвитку, використання венчурного фінансування та інші.

Проте в кожній високорозвиненій країні запорукою успішного інвестиційно-інноваційного розвитку є своя інвестиційно-інноваційна модель розвитку національної економіки. Так, наприклад у США рисами цієї моделі є повна дерегуляція та невтручання, активне приватне підприємництво, розвинені ринкові відносини, стабільне законодавство. Антиподом даної моделі є фінська модель, яка заснована на активному державному регулюванні. Фундаментом цієї інноваційної моделі є безкоштовна та якісна освіта, в ній велике значення має соціальний аспект. Китайська модель залежить значною мірою від державного регулювання інноваційного розвитку. Раціонально поєднавши, традиційне, індустріальне та інноваційне виробництво Китай за історично короткий період досягнув докорінної зміни свого становища у світовому

господарстві [13, с.8].

Вирішуючи питання, яку модель інноваційного розвитку слід обрати для України, треба, звичайно, уважно вивчити досвід зарубіжних країн, але при цьому варто дослухатися до поради Мануеля Кастельса: «Якщо Україна бажає бути складовою нової світової економіки й нової технологічної революції, вона повинна розробити власну модель».

Так, наприклад, Японія, що була першопрохідцем у здійсненні нетто-імпортерної інноваційної моделі, довела, що раціональне використання імпортованих науково-технічних доробок може забезпечити не тільки суттєве зростання національного економічного потенціалу, але й сприятиме виходу його комплексно або з окремими напрямками на якісно вищий рівень передових держав світу. Для України з її поки що не визначеною політикою переходу до широкого та комплексного використання інновацій найбільшу цінність мають саме перші кроки впровадження такої моделі господарювання, які свого часу здійснювала зазначена країна при переході від екстенсивного до інтенсивного розвитку економіки.

Важливою особливістю японської інноваційної політики був селективний підхід до підтримки та стимулювання обраних галузей та окремих виробництв високотехнологічного характеру. Досягнувши лідируючих позицій, інноваційна складова даної країни стала невід'ємною частиною так званих «базових» та «комплексних» середньострокових планів розвитку [14,с.71].

Але досвід Японії та нових індустріальних держав Азії має для України й інше значення. Навіть найдосконаліша на початкових етапах свого здійснення політика інноваційного розвитку не може постійно бути ефективною й вимагає періодичного коригування відповідно до зміни ситуації в національному і світовому господарствах.

Так, враховуючи досвід зарубіжних країн та особливості України (переваги і недоліки), необхідно розробити інвестиційно-інноваційну модель національної економіки.

З проведеного аналізу можна запропонувати національну інвестиційно-інноваційну модель, що характеризується наступними рисами: стимулювання фінансування розвитку науки і освіти; збалансований розвиток фундаментальної і прикладної науки, освіти і наукомісткої промисловості;

активна роль держави в стимулюванні розвитку високотехнологічних галузей і інноваційної діяльності та в створенні для неї відповідної інфраструктури; розвиток імміграційної політики нашої держави; запровадження системи венчурного фінансування інноваційних процесів; створення національної інноваційної системи (рис.2).

Рис 2. Система державного регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку

Практичне впровадження інвестиційно-інноваційної моделі економічного зростання України вимагає здійснення наступних заходів державної політики:

- застосування різних моделей інноваційного розвитку залежно від специфіки сфери економічної діяльності;
- поліпшення інвестиційного клімату в Україні за допомогою стимулювання інвестиційних процесів (звільнення від оподаткування інвестиційних витрат);
- запровадження монетарних важелів стимулювання інновацій (застосування методики частково компенсації відсотків, сплачуваних підприємствами за кредити на потреби інноваційного розвитку);

- введення жорсткого контролю за цільовим витрачанням бюджетних коштів;
- впорядкування існуючого законодавства, що регулює інноваційну діяльність, з метою його поліпшення для стимулювання цієї діяльності.

Лише за умови посилення державного регулювання інноваційної діяльності, технологічного переоснащення і розвитку наукоємних галузей виробництва Україна зможе досягти стабільних темпів економічного зростання та стати повноправним членом Європейського співтовариства.

Висновки. В умовах глобальної фінансово-економічної нестабільності інноваційний розвиток є однією з найвдаліших стратегій подолання світової турбулентності на всіх рівнях світогосподарської системи. Рациональна політика держави в площині інновацій може не лише оптимізувати економіку, а й відкрити нові шляхи до інтеграційного розвитку.

Завдання переходу до «дієвої інвестиційно-інноваційної моделі розвитку» було включено як принципово важливе положення в передвиборчу програму теперішнього Президента України В.Януковича [14].

Тверезо оцінюючи можливості післякризової ситуації в українській економіці, в якій зафіксовано найбільше порівняно з іншими країнами СНД падіння, можна передбачити, що досягнення проголошеної ним мети супроводжуватиметься величезними труднощами. Проте незважаючи на всі перешкоди, Україна має величезний потенціал, який дає можливість створити власну інвестиційно-інноваційну модель економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Парсяк В. Інноваційний розвиток під різними кутами зору / В. Парсяк // Економіст – №2 – 2011 – с.8-9.
2. Осецький В. Л. Інвестиційно-інноваційна модель розвитку економіки України в умовах ринкової трансформації / В.Л. Осецький: Дис. д-ра наук: 08.00.01 – 2007.
3. Харламова Г.О. Конкурентоспроможність України як похідна від темпів її інвестиційної динаміки/ Г.О.Харламова // Економіка та держава – №7 – 2011 – с.17-21.
4. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://kno.rada.gov>.

- ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=47920&cat_id46017&showHidden=1
5. Шабліна Я.В. Вплив ТНК на конкурентоспроможність економіки України / Я.В. Шабліна //Формування ринкових відносин в Україні – №2(117) – 2013 – с.33-37.
 6. Шедляков В. Трансформації конкурентоспроможності системи господарювання під впливом змін у міжнародному поділі праці / В.Шедляков // Економіка України. – 2012. - №7(608). – С.26-35.
 7. Кириченко О.А. Системний розвиток інноваційної діяльності / О.А. Кириченко // Інновації та розвиток – №11 – 2011. – с.16-20.
 8. Закон України “Про інноваційну діяльність”: Закон України № 40 – 15 від 04.07.2002., зі змінами та доповненнями. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15&print=1>
 9. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
 10. Лазаров П. Формування ринкових відносин в Україні / П. Лазаров // Інноваційно-інвестиційна політика – №1(104). - 2010. – С. 50-51.
 11. Алексєєв А.С. Офшорне інвестування як елемент транскордонного співробітництва / А.С Алексєєв, Є.О. Колесніков – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.educrimea.com/upload/2010/Regional/Alexeev.doc>
 12. Гаман М. В. Державне управління інвестиціями України та зарубіжний досвід: монографія / М. В. Гаман. – К. :«Вікторія», 2008. – 311с.
 13. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко – Харків: Константа, 2006. – 271с.
 14. Будкін В. Інноваційна модель розвитку національних економік / В.Будкін // Економіка зарубіжних країн – 24 лютого – 2010р. – с.67-78.
 15. Україна для людей. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Януковича В.Ф. // Урядовий кур’єр - 18 грудня - 2008р.